

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

اللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰی مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَعَجِّلْ فَرَجَهُمْ

تاریخ معاصر ایران

کلیه رشته‌ها (به استثنای رشته‌های ادبیات و علوم انسانی – علوم و معارف اسلامی)

درس دوم

دوران ناصر الدین شاه

مهدیه پودینه دبیر تاریخ ناحیه 2 زاهدان

دوران ناصرالدین شاه ، چهارمین پادشاه قاجار، که پنجاه سال به طول انجامید، موضوع این درس است. در این درس همچنین با سه شخصیت بزرگ دوران معاصر، یعنی **میرزای شیرازی**، **امیر کبیر** و **سید جمال الدین اسدآبادی** آشنا خواهید شد.

نکات مهم درس

- دوران ناصرالدین شاه
- صدارت امیرکبیر
- واگذاری امتیازات به بیگانگان
- امتیاز رویتر
- امتیاز لاتاری
- نهضت تحریم تنباکو؛ نخستین حرکت مردمی فراگیر برضد استعمار

دوران طولانی سلطنت ناصرالدین شاه باچند

موضوع شناخته می شود:

- قتل صدراعظم دانشمند و ایران دوست، میرزا

تقی خان **امیرکبیر** به تحریک فاسدان

و بدخواهانی که منافعشان به خطر افتاد بود

- آشنایی تدریجی گروهی از ایرانیان با **پیشرفتهای**

اروپاییان

- واگذاری امتیازات **اقتصادی و فرهنگی** به

بیگانگان؛ نظیر امتیاز **رویتر**، امتیاز **لاتاری** و

امتیاز **خرید و فروش تنباکو**.

ناصرالدین شاه

صدارت امیرکبیر

پس از مرگ محمدشاه، فرزند شانزده ساله اش، ناصرالدین شاه، به سلطنت رسید. او امیرکبیر را به صدارت برگزید.

میرزا تقی خان فراهانی ملقب به امیرکبیر از شخصیت‌های استقلال طلب و میهن دوست تاریخ معاصر به شمار می آید. او در دوران زندگی سیاسی خود، چه قبل از صدارت و چه در زمان کوتاه صدارت، برای **حفظ تمامیت ارضی** و **مبارزه با دخالت بیگانگان**، تلاش زیادی کرد.

در روزگار او، سیاست داخلی و خارجی ایران به شدت تحت تأثیر دولت های بیگانه، به ویژه **روسیه و انگلیس** قرار داشت، و کار امیرکبیر در اتخاذ سیاست مستقل بسیار دشوار و تحسین برانگیز بود.

اصلاحات و اقدامات امیرکبیر:

میرزا اتقی خان امیرکبیر

امیر کبیر از مردان بزرگ تاریخ ایران است. او با اراده استوار به اصلاح پرداخت و در مدت سه سال و سه ماه صدقات ، اقدام های بزرگی انجام داد که به گوشه ای از آنها اشاره می شود:

1- لغو لقب های طولانی و بی معنی ، و اکتفا به کلمه جناب حتی نسبت به

صدقات

2- منع رشوه خواری ، و برقراری حقوق ثابت برای مأموران دولت.

3- فرستادن شاگردانی به اروپا ، برای کسب مهارت ها و دانش های جدید.

4- استخدام معلمان و استادان خارجی ، به ویژه از کشورهای غیر از انگلیس و

روس.

مدرسه دارالفنون

- 5- ترجمه کتاب، نشر روزنامه.
- 6- تاسیس مدرسه عالی در تهران و ارائه طرح مدرسه دارالفنون؛ که پس از برکناری او شروع به کار کرد.
- 7- جلوگیری از دخالت نمایندگان خارجی در امور داخلی ایران.
- 8- دفع فتنه سالار در خراسان، و فرقه بابیه.
- 9- تقویت ارتش ملی.
- 10- تلاش در جهت استقلال اقتصادی و توسعه صنعتی ایران.

فکر کنید و پاسخ دهید:
به نظر شما هدف امیرکبیر از مقابله با دخالت نمایندگان دولت
های خارجی در امور داخلی ایران چه بود؟

بیشتر بدانید

یکی از ترفندهای استعمار برای از بین بردن بنیان های اعتقادی و فرهنگی کشورهای اسلامی ،
بوجود آوردن فرقه های منحرف مانند مسلک بابی در دوره محمدشاه و فرقه بهایی در دوره ناصری،
در ایران بود. سیدعلی محمد باب، رهبر فرقه گمراه و منحرف بابیه، که ابتدا ادعا می کرد باب، یعنی
واسطه میان امام زمان (عج) و مردم است. در نهایت مدعی پیامبری و آوردن دین جدید شد. او پس از
آنکه در مجلس مناظره نتوانست از ادعاهای واهی خود دفاع کند، توسط علمای شیعه تکفیر گردید.
وی در زمان ناصرالدین شاه در قلعه چهریق آذربایجان زندانی بود؛ و پس از سرکوب اغتشاش های
بابیان در مازندران و زنجان، به دستور امیرکبیر، به اتفاق یکی از همراهانش در میدان صاحب
الزمان (عج) تبریز اعدام شد.

واگذاری امتیازات به بیگانگان

کشورهای اروپایی با برده داری گسترده و ثروت حاصل از غارت ملت های آسیایی و آفریقایی، توانستند شرایط اقتصادی و اجتماعی برای انقلاب علمی و صنعتی را فراهم کرده و به جهشی در رشد اقتصادی دست پیدا کنند.

در نتیجه، به 1- بازارهای مصرف و 2- مواد اولیه ارزان قیمت نیاز داشتند.

بنابراین، دولت های استعماری، روز به روز بر نفوذ خود در کشورهای دیگر می افزودند.

دولت ایران، به ویژه از عهد **ناصرالدین شاه**، که با هزینه های سرسام آور خوش گذرانی ها و مسافرت های او به اروپا روبه رو بود، با **واگذاری امتیازات به دولت های استعماری**، سعی در تأمین این مخارج داشت. در زمان او ده ها امتیاز اقتصادی به بیگانگان واگذار شد که سهم **روسیه و انگلستان** بیش از سایر کشورها بود.

در نتیجه واگذاری این امتیازات، ثروت و دارایی ایران (معادن، جنگل ها، صنایع، گمرکات، بنادر، شیلات و ...) که با پشتوانه کشور و متعلق به نسل حاضر و آینده بود به تاراج رفت.

بی تردید افرادی که زیر نفوذ این دولت های استعماری بودند، در دادن این امتیازات نقشی چشمگیر داشتند. همچنان که **میرزا حسین خان سپهسالار**، و **میرزا ملکم خان**، **عاملان اصلی واگذاری امتیاز رویترو امتیاز لاتاری** به دولت استعماری **انگلیس بودند**.

از سوی دیگر، **علمای دین** که پناهگاه مردم در مبارزه با بیگانگان بودند، در ناکام گذاردن استعمارگران و عاملان آنان در رسیدن به هدف های شومشان، تأثیر بسیار داشتند.

میرزا املکم خان

در اینجا به سه امتیاز استعماری،

1- رویتر

2- لاتاری

3- توتون و تنباکو

اشاره می شود:

امتیاز رویتر

این امتیاز در زمان **ناصرالدین شاه** (1250 ش./ 1872 م.) با تلاش **میرزا حسین خان سپهسالار صدراعظم** وقت و همکاری **میرزا ملکم خان** به یک یهودی به نام **بارون جولوس دو رویتر** واگذار شد.

به موجب قرارداد رویتر:

✓ **حق احداث راه آهن و تراموا و بهره برداری از کلیه معادن و منابع ایران به جز طلا و نقره و سنگ های قیمتی، نیز بهره برداری از جنگل ها و احداث قنات ها و کانال های آبیاری به مدت 75 سال و**

✓ **اداره گمرگ ها و حق صدور همه نوع محصولات انگلیسی به ایران به مدت 25 سال به رویتر واگذار شد.**

در مقابل، رویتر تنها مبلغ دو بیست هزار لیره برای تأمین هزینه های سفر ناصرالدین شاه به اروپا به صورت وام پرداخت کرد.

بیشتر بدانید

وقتی خبر اعطای این امتیاز منتشر شد، شگفتی و حیرت بسیاری را برانگیخت. به طوری که لرد کرزن یکی از مأموران امپراتوری انگلیس در هند و خاورمیانه، درباره این امتیاز نوشت: «عجیب ترین امتیازی که در طول تاریخ نظیر ندارد و به موجب آن، تمام منابع طبیعی کشوری به یک خارجی تسلیم گشته است.»

مخالفان امتیاز رویترا:

1- واگذاری امتیاز رویترا، اعتراض و مخالفت علما را برانگیخت؛

چرا که در صورت اجرای آن امتیاز، زمینه سلطه کامل انگلستان بر ایران همچون هند فراهم می آمد.

آیت الله حاج ملا علی کنی، مجتهد بزرگ تهران، رهبری مخالفان را بر عهده داشت.

ایشان علاوه بر امتیاز رویترا، با میرزا حسین خان سپهسالار، صدراعظم وقت نیز مخالف بود؛ زیرا سپهسالار آشکارا تقلید از قوانین، اصول زندگی و مدنیت غربی را در پیش گرفته بود و ناصرالدین شاه را به اجرای سیاست های خود ترغیب می کرد.

2- روس ها نیز از منافع سرشاری که این قرارداد برای رقیب آنها داشت، ناراضی بودند و خواستار لغو آن شدند.

سرانجام امتیاز رویترا: 1- ناصرالدین شاه مجبور به لغو امتیاز شد. 2- همچنین میرزا حسین خان سپهسالار را از صدرات برکنار کرد.

رویترا که امتیاز بزرگی را از دست داده بود به تلاش برای جبران این خسارت پرداخت و در نهایت موفق شد امتیاز بانک شاهنشاهی را به مدت شصت سال، از شاه بگیرد.

برگی از تاریخ

آیت الله ملا علی کنی ملقب به رئیس المجتهدین (1184-1267 ش.) از علمای معروف و مبارز ایران در قرن سیزدهم و اوایل قرن چهاردهم

آیت الله حاج ملاعلی کنی

وی از شاگردان شیخ مرتضی انصاری بود که با وجود رابطه خویش با دولت‌مردان از سیاست‌های دولت در سپردن امور به میرزا ملکم خان ارمنی و تأسیس فراموش‌وی انتقاد می‌کرد و آن را موجب ویرانی دین و دولت می‌دانست.

آیت الله کنی از مخالفان جدی اصطلاحات غرب‌گرایانه سپهسالار نیز بود و آن را در محرمات و مخالفت شریعت و دین و برهم خوردن نظم اجتماعی و در نهایت تحت الحمایگی ایران می‌دانست. آیت الله کنی از مخالفان سرسخت قرارداد استعمار و آن را زیانبار می‌دانست و با هوشمندی سیاسی تحسین برانگیزی مقاصد انگلیس چنین قراردادهای استعماری افشا می‌کرد. وی نامه‌های مختلفی در این زمینه به نوشت. عاقبت در 12 مهر 1267 ش. در هشتادوشش سالگی درگذشت و در جوار حضرت عبدالعظیم حسنی (ع) به خاک سپرده شد.

امتیاز لاتاری

میرزا ملکم خان (معروف به ناظم الدوله) که خود را از روشنفکران مخالف استبداد و مدافع قانون می شمرد ناصرالدین شاه را قانع کرد که امتیاز تاسیس قمار خانه (لاتاری) را بدون ذکر نام صاحب امتیاز ، به او واگذار کند. در آن امتیاز نامه **شرط شده بود** که میرزا ملکم خان بدون اجازه نهایی شاه آن را به کسی انتقال ندهد. **اما** او در ازای دریافت **چهل هزار لیره** ، آن را به یک کمپانی انگلیسی واگذار کرد.

مخالفان امتیاز لاتاری و سرانجام امتیاز:

پس از آشکار شدن امتیاز لاتاری، علمای دینی ایران با اعلام حرام بودن لاتاری به عنوان یک قمار، انگلیسی ها را در دست یابی به منافع آن ناکام گذاشتند.

شاه و دربار نیز وقتی متوجه سوء استفاده ملکم خان از این امتیاز شدند ، از همان تاریخ او را از تصدی به کلیه مقام های مهم دولتی محروم کردند و سهام داران شرکت سرمایه گذاری ، ملکم خان را به تقلب و کلاهبرداری متهم و از وی به مراجع قانونی شکایت کردند.

بیشتر بدانید

میرزا ملکم خان در سال 1237 ش. به پیروی از لژهای فراماسونری اروپایی، در ایران اقدام به تأسیس فراموشخانه (نوع ایرانی فراماسونری) کرد. او با استفاده از موقعیت تدریس در دارالفنون، عده ای از دانش آموزان آن مرکز را به عضویت فراموشخانه درآورد. ملکم خان ایرانیان را فاقد شعور می دانست، و با عبارت هایی زننده و توهین آمیز از مردم ایران سخن می گفت. او معتقد بود که باید بدون هیچ دخل و تصرفی، در همه چیز از غرب تقلید کرد.

نهضت تحریم تنباکو؛ نخستین حرکت مردمی فراگیر بر ضد استعمار

یکی از امتیازاتی که در دوره قاجار به دولت استعماری انگلیس واگذار شد، انحصار خرید و فروش توتون و تنباکو در داخل و خارج ایران بمدت پنجاه سال بود که به یک انگلیسی به نام **تالبوت** داده شد. از این رو این قرارداد به «**قرارداد تالبوت**» مشهور شده است. و از آنجا که نام شرکت او **رژی** بود این عهدنامه را رژی نیز می نامند.

شرایط واگذاری امتیاز تالبوت و تفاوت آن با امتیازی که دولت عثمانی به یک شرکت خارجی داد:

ناصرالدین شاه این امتیاز را برابر دریافت سالانه، پانزده هزار لیره و $\frac{1}{4}$ سود سالانه، به تالبوت واگذار کرده بود.

درحالیکه دولت عثمانی،

با وجودی که از محصول توتون و تنباکو کمتری برخوردار بود این امتیاز را برابر دریافت سالانه هفتصد هزار لیره، به یک کمپانی خارجی واگذار کرده بود.

علت مخالفت ها با امتیاز تالبوت:

مردم ایران که می دیدند محصول توتون و تنباکو خود را باید به **بهای کمی** به بیگانه بفروشند و برای مصارف داخلی، دوباره آن را به **قیمت گزافی** بخرند، شروع به قیام و اعتراض نسبت به این قرارداد کردند.

این مخالفت، در شهرهایی مانند **تبریز**، **شیراز**، **اصفهان** و **تهران**، به اوج خود رسید.
عالم‌الدین، در شهرهای مختلف رهبری این نهضت را به دست گرفتند.

■ آیت الله آقا نجفی اصفهانی در **اصفهان**،

■ آیت الله سید علی اکبر فال اسیری در **شیراز**،

■ آیت الله میرزا حسن آشتیانی و آیت الله شیخ فضل الله نوری در **تهران**

■ و آیت الله میرزا جواد آقا مجتهد تبریزی در **تبریز**،

از جمله این روحانیون بودند. آنان خطر سلطه استعمار انگلیس را به مردم گوشزد کردند.

در این میان، شیخ فضل الله نوری، به عنوان نماینده میرزای شیرازی، مرجع بزرگ شیعیان، در ایران عمل می کرد و نقش اساسی در گرفتن فتوای تحریم تنباکو از مرجعیت بزرگ شیعه داشت.

فتوای تحریم تنباکو توسط چه کسی صادر شد؟

سیدجمال الدین اسدآبادی نیز به مخالفت با این قرارداد پرداخت، او در این باره، نامه ای به **آیت الله میرزای شیرازی** که در سامرا بود، نوشت. سرانجام حکم تاریخی این مجتهد بزرگ و صاحب نفوذ (آیت الله میرزای شیرازی) صادر شد،

حکم مذکور چنین بود:

آیت الله میرزای شیرازی

«بسم الله الرحمن الرحيم
اليوم، استعمال تنباکو و توتون بِأَيِّ
نَحْوِ كَان، در حکم محاربه یا امام زمان
عج الله تعالی فرجه است.^۲
حررة الاحقر، محمد حسن الحسينى.»

بیشتر بدانید

خودداری زنان دربار از استعمال تنباکو

اعتمادالسلطنه یکی از شخصیت‌های مشهور زمان سلطنت ناصرالدین شاه است. یکی از آثار اعتمادالسلطنه، روزنامه خاطرات اوست. او در روزنامه خاطرات نوشته است:

«طوری مسأله تنباکو مهم است که حتی اندرون شاه، به هیچ وجه قلیان نمی‌کشند. شنیدم شاه به زنان خودش فرموده بود: «چه کسی قلیان را حرام کرده؟ بکشید...» یکی از خانم‌ها عرض کرد: «همان کسی که ماها را به شما حلال کرده.» شاه فرمود: «من می‌کشم؛ شما هم بکشید!» یکی از آنان گفت: «تکلیف مردم این نیست که تقلید شما را بکنند.»^۲

هم‌گرایی مسیحیان و یهودیان ایران در حمایت از تحریم تنباکو

بنا به روایت رساله دخاتیه، حکم میرزای شیرازی در همان نیم روز اول تا صد هزار نسخه رسید و مایه شگفتی ایرانیان و اعجاب خارجیان شد. حتی بانوان و نوکران ناصرالدین شاه از کشیدن توتون و تنباکو امتناع کردند. به طوری که هیچ‌کس را یارای آن نبود که در خیابان به معامله یا مصرف تنباکو مشغول شود. تا جایی که مسیحیان و یهودیان هم تحریم شرعی را رعایت می‌کردند.^۲

سید جمال الدین اسدآبادی
(۱۲۱۷-۱۲۷۵ ش.)

محمد بن سید صفدر، معروف به «سید جمال» اندیشمند و سخنور بزرگ انقلابی، و از رهبران ضد استعماری ملت‌های مسلمان در عهد قاجار بود. وی در سال ۱۲۱۷ ش. در اسدآباد همدان به دنیا آمد. از آنجا که وی از بنیانگذاران وحدت ملت‌های مسلمان بود، عمداً ملیت ایرانی و شیعه بودن خود را مخفی نگاه می‌داشت. سید جمال حافظه‌ای نیرومند داشت؛ و از فلسفه، نجوم، علوم دینی و

دانش‌های زمان خود بهره‌های فراوان برد. او مسافرت‌های زیادی به شرق و غرب عالم کرد؛ و در سراسر عمر، با استبداد و استعمار در مبارزه بود. در پاریس مجله *العروة الوثقی* را انتشار داد و در آن، به سیاست انگلستان در شرق حمله کرد و به همین دلیل با فشار انگلیسی‌ها، دولت فرانسه که مدعی دفاع از آزادی عقیده و مطبوعات آزاد بود مجله او را توقیف کرد! در قاهره، استانبول، هند و افغانستان، با سخنرانی‌های آتشین خود، افکار آزادی خواهی را در بین مردم مسلمان پراکنده ساخت. تأثیر سخنان او موجب ترور ناصرالدین شاه، پادشاه خودکامه قاجار، توسط میرزا رضا کرمانی شد.

سید جمال الدین اسدآبادی یکی از بیدارگران برجسته عصر ناصری بود که در کنار پیگیری اتحاد اسلامی در جهان اسلام، به جریان بیداری اسلامی در ایران توجه ویژه داشت. نقطه کانونی اندیشه وی وحدت مسلمانان و یگانگی دولت‌های اسلامی بود. شعار او «بازگشت به اسلام» و «بازگشت به قرآن» برای بازسازی هویت اسلامی مسلمانان بود. وی علت عقب ماندگی ملت‌های مسلمان را تفرقه و تعصب و دور شدن از اسلام اصیل می‌دانست. حتی ارتباط او با سلاطین کشورهای اسلامی نیز به هدف احیای مجد و عظمت مسلمانان و سرزمین‌های اسلامی بود؛ اگرچه در این زمینه توفیقی حاصل نکرد. او عاقبت در سال ۱۲۷۵ ش به طور مشکوکی فوت کرد.

صدور فتوای تحریم تنباکو توسط آیت الله میرزای شیرازی چه نتایج داشت؟
نهضتی بزرگ در سراسر ایران پدید آورد که حتی به درون دربار شاه نیز نفوذ کرد.
صدور این حکم سبب شد که شاه ناچار به تسلیم گردد؛

و ابتدا امتیاز داخلی دخانیات

و سپس امتیاز خارجی آن، لغو شد.

میرزای شیرازی، تا زمانی که به وسیله شیخ فضل الله نوری از لغو قرارداد تنباکو مطمئن نشد، تحریم تنباکو را لغو نکرد.

نتایج نهضت تحریم تنباکو:

- ❖ نهضت تحریم تنباکو موجب انسجام بیشتر مرجعیت شیعه، علما و مردم متدین ایران شد
- ❖ و نشان داد که بیداری اسلامی در ایران به بلوغ فکری و سیاسی رسیده است.
- ❖ این پیروزی بزرگ به رهبری روحانیون، سبب شد که ضربه ای سخت به استعمارگران و عاملان داخلی آنان وارد آید؛
- ❖ و مردم باور کنند که توانایی ایستادگی در برابر استبداد داخلی و استعمار خارجی (مقتدرترین دولت آن زمان یعنی انگلستان) را دارند.

بسیاری از تاریخ نویسان، این قیام را سرآغاز بیداری ایرانیان و طلیعه نهضت مشروطه دانسته اند.

وضعیت انگلستان در زمان لغو امتیاز توتون و تنباکو چگونه بود؟

نهضت تحریم تنباکو، در شرایطی باورنکردنی به بارنشست. آن زمان، **اوج اقتدار امپراتوری انگلیس بود**؛ گستردگی این امپراتوری به اندازه ای بود که ملکه انگلستان ادعا میکرد که در قلمرو کشورش، آفتاب هرگز غروب نمیکند. **در واقع در این نهضت، مردم ایران توانستند برای نخستین بار، در برابر مقتدرترین دولت عالم، در آن زمان، ایستادگی کنند، و آن را وادار به پذیرش خواسته های خود کنند.**

بیشتر بدانید

دغدغه ابتدایی کار از نیمه اول سال ۱۳۱۶ هجری قمری و در خطبه‌های مرحوم آقا نجفی در مسجد جامع عباسی اصفهان آغاز شد؛ سخنانی مبنی بر لزوم حفظ و حراست از ثروت ملی و تولید کالای داخلی که به ایده راه اندازی شرکت اسلامیہ منجر شد. حاج آقا نورالله بلافاصله پس از این سخنرانی تجار بزرگ شهر را گردهم آورد و با کمک تجار سرشناس به راه اندازی شرکت مبادرت نمود. پس از آن جمعی از مراجع همچون آیت الله آخوند خراسانی در نامه‌ای به مظفرالدین شاه وی را دعوت به حمایت از شرکت اسلامیہ می‌کنند. فعالیت شرکت اسلامیہ در ابتدا معطوف به صنعت نساجی و پوشاک بود. اما نیازهای متنوع مردم و اقبال عمومی آنان سبب شد تا فعالیت شرکت وارد بخش‌های دیگر از جمله ایجاد مدرسه، بیمارستان و حتی راه شوسه و راه آهن شود.

این شرکت به صورت سهامی عام اداره می‌شد و به سرعت با استقبال گسترده مردم در خرید سهام و همچنین محصولات خود مواجه شد.

محل اصلی شرکت در اصفهان بود ولی شعبه‌هایی در تهران، شیراز، بوشهر، مشهد، تبریز و حتی نمایندگی‌هایی را در خارج از کشور در شهرهایی مثل لندن، کلکته، بمبئی، قاهره، استانبول، بغداد، مسکو و بادکوبه تأسیس نمود. تأثیرگذاری شرکت اسلامیہ چنان گسترده شد که وزارت خارجه انگلستان در پی ایجاد خلل در امور آن افتاد؛ به‌نحوی که سفیر انگلستان در نامه‌ای به وزارت خارجه خودشان می‌نویسد: از قرار اطلاعاتی که از اصفهان می‌رسد علمای آنجا بر ضد تجارت خارجه می‌باشند. علمای مزبور سعی بلیغ در ردّ مال التجاره خارجی دارند و در مساجد و در سایر نقاط علناً می‌گویند که مردم نباید امتعّه خارجی را بخرند. نشریه تایمز انگلیسی هم در واکنش به تأسیس این شرکت نوشت: معلوم می‌شود ایرانیان اندک اندک از خواب غفلت بیدار شده و قدر و اهمیت تجارت خاصه تجارت شرکت را به نیکی فهمیده‌اند. همچنین در نامه‌ای چارزمارلین سفیر کبیر بریتانیا به میرزا حسن خان مشیرالدوله وزیر امور خارجه ایران می‌نویسد: علمای اصفهان در تلاش‌اند تا نگذارند امتعّه اروپایی به فروش برسد و به خریداران مهم ایرانی اخطار کرده‌اند که در مدت چهار ماه محاسبات خود را با تجارتخانه‌های اروپایی قطع کنند. او با لحنی تهدیدآمیز از وزیر خارجه ایران می‌خواهد که احکامی را به کارگزاران اصفهان صادر کرده و از اقدامات فتنه‌انگیز این اشخاص علیه منافع اروپاییان جلوگیری به عمل آورد.

شرکت اسلامیہ اولین تلاش در صنعت مدرن در ایران خصوصاً در زمینه نساجی بود و هسته اولیه کارخانجات بزرگ به سبک نوین در اصفهان و سایر شهرها به‌شمار می‌رفت. این شرکت هدف عمده خود را کاهش احتیاجات مردم ایران به کشورهای خارجی عنوان کرده بود. علما نیز به شکل‌های مختلف، از این کار، حمایت کردند. تفکر مقاومت اقتصادی و اتکا به توان داخلی، در سال‌های بعد و با ظهور سلطنت پهلوی از بین رفت و ایران به مصرف‌کننده‌ای ناتوان از تولید و رقابت تبدیل شد.

پرسش های نمونه

- 1- امیرکبیر در دورهٔ صدارت خود چه اصلاحات و اقداماتی انجام داد؟
- 2- چرا کشورهای اروپایی در دیگر کشورها نفوذ می کردند؟
- 3- براساس قراردادی که با رویتز بسته شد چه امتیازاتی به این شخص داده شد؟
- 4- در داخل و خارج از ایران چه مخالفت هایی علیه امتیاز رویتز ایجاد شد؟ چرا؟
- 5- امتیاز توتون و تنباکو با چه شرایطی به تالبوت واگذار شد؟ آن را با امتیازی که دولت عثمانی به یک شرکت خارجی واگذار کرده بود، مقایسه کنید؟
- 6- چه کسی فتوای تحریم توتون و تنباکو را صادر کرد و این فتوا چه نتیجه ای بدنبال داشت؟

أمیر المؤمنین علیؑ: إِنَّ هَذَا الْعِلْمَ وَالْأَدَبَ كَمَنْ نَسَبَكَ فَاجْتَهِدْ فِي تَعْلُمِهِمَا فَمَا يَزِيدُ مِنْ عِلْمِكَ وَأَدَبِكَ يَزِيدُ فِي تَعْنَتِكَ وَقَدْرِكَ
علم و ادب بهای جان توست ، پس در آموختن آن دو کوشا باش
و هرچه بر علم و ادب افزوده گردد قدر و ارزشت بیشتر می شود

بخارا انوار ج ۱ ص ۱۸۰

